

perfecti sunt? In amore et contemplativae veritatis. Quomodo etiam inferiores essentias ad id¹ ipsum fundamentum in eandem² aedificationem et perfectionem reducunt? Quod subsequenter adjungit: et quaecunque alia reducuntis et convertentis sunt secundorum providentiae, hoc est, et quaecunque alia symbola ex humanorum corporum harmonia introducuntur ad significandam divinam providentiam, quae reducit et convertit secundos³ animos intellectuales et rationales per primos in unius omnium causae participationem⁴.

Est autem quando et in nos divinorum judiciorum sunt symbola illa quae acta sunt, hoc est gesta sunt⁵, a sanctis angelis organa, aliis quidem declarantibus corrigentem disciplinam aut punientem justitiam, aliis vero angustia⁶ libertatem aut disciplinae finem aut prioris constantiae resumptionem aut appositionem aliorum donorum parvorum aut magnorum, sensibilibus aut invisibilibus, et omnino forsitan non dubitarit perpicax animus pulchre invisibilibus adunare visibilia. Vasa, inquit, quae gestare angelos divina tradit Scriptura, symbola sunt aliquando divinorum judiciorum, quibus nos judicamur, dum alia quidem corrigentem disciplinam aut punientem justitiam

declarant, quae duo divino conveniunt iudicio, quod aut in disciplinam corrigendi per misericordiam, aut in severitatem⁷ puniendi per justitiam dividitur; et unum quidem per virgam, sicut ait Psalmista: « virga correctionis virga regni tui », alterum per securim⁸, « jam », inquit praecursor, « securis a radicem arboris⁹ posita est; omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur ». Alia vero angustia¹⁰ libertatem, vel ex insidiis libertatem; in Graeco quippe est περι-ἀστυν¹¹ ἐλευθερίαν, pro quo possumus dicere angustia, vel insidiis libertatem, quod etiam per virgam formatur. Ad hoc enim corripimur, disciplinisque misericordiae excitamur, ut ab angustiis delictorum nostrorum et a diabolicis insidiis liberemur; aut disciplinae finem; totius divinae disciplinae finis est habitus virtutis et aedificium, quae tectonicis organis pulchre significantur; aut prioris constantiae resumptionem¹². In Graeco est εὐπαθείας. Εὐπαθείαν Cicero interpretatur constantiam, ut jam diximus, sequentes sanctum Augustinum: εὐπαθείαι sunt, id est, constantiae tres secundum Stoicos, voluntas, gaudium, cautio, et non nisi in animo. Explicit¹³.

VARIAE LECTIONES.

¹ Corr. B', AB addit. ² Corr. B', AB edem. ³ Coni., AB secundo. ⁴ A participatione. ⁵ B sunt gesta. ⁶ Sic AB, B' ad marg. adscr. ab angustia. ⁷ Conj., AB se veritatem. ⁸ Rad. corr. B, AB securum. ⁹ B praecursor. ¹⁰ arboris om. A. ¹¹ C qui. ¹² B' infra adscr. ab angustia. ¹³ AB περι-ἀστυν. ¹⁴ Corr., A resumptione. ¹⁵ Explicit om. A.

JOANNIS SCOTI

EXPOSITIONES

SUPER IERARCHIAM ECCLESIASTICAM S. DIONYSII.

Cod. ms. bibl. Univers. Lipsien. 188, membran., sec. xiii. . . . . A.
Cod. ms. Vat. 177, membran., sec. xiv. . . . . B.
Cod. ms. Sorbonn. 1585 bibl. Reg. Parisiensis, membran., sec. xiii. . . C.

INCIPIT

PROLOGUS SECUNDI LIBRI.

Secundus vero liber, cui est inscriptio de ecclesiastica ierarchia¹, humanae naturae, Salvatoris nostri sanguine redemptae, unitatem denuntiat, ad similitudinem videlicet caelestis sacerdotii, quantum possibile est, mortalibus adhuc ordinatam. Cujus summus pontifex est ipse, qui eam sibi per gratiam suam² coadaptavit, qui etiam totius ierarchiae, caelestium quidem et terrestrium, principium est et medium et finis, ad quem omnia referuntur. Haec itaque nostra ierarchia instar caelestis tripartita est, scilicet in tres ierarchias. Quarum prima temporalis

D quidem ordine, ultima vero dignitate legale fit³ sacerdotium. Quod in variis⁴ valde et⁵ obscuris symbolis per legislatorem Moysen plane carnali adhuc populo litteraeque, non spiritui servienti distributum est. Cujus maximus character erat tabernaculum illud in Arabico monte figurate monstratum. Secunda vero, quae et media, sacerdotium, quod nunc est, Ecclesiam dico Novi Testamenti, sub gratia quidem constitutam, partim symbolis visibilium sacramentorum dispositam, partim vero veritatis contemplatione perfectam. Et est finis praeteritae primae, initium vero futurae ierarchiae, quae est tertia, nunc ex parte ierchoata in primitiis contemplationis, perficienda vero post gloriam futurae resurrectionis

VARIAE LECTIONES.

¹ A ierarchya. ² Sic C, suam in cod. A m. glossatoris supra adscr. ³ C, sit. ⁴ Sic C, A variis. ⁵ et om. C

nis, quando visibilium sacramentorum velaminibus sublati ipsam veritatem perspicua claritate¹ contemplabimur. Ideoque praesens, ut diximus, ecclesiastica² ierarchia media est inter legalem praeteritam et caelestem futuram, quoniam non solum aeternarum rerum symbola peragit et visibiliter considerat, ut legalis praeterita, sed et spiritualem eorum intelligentiam investigare invenireque non cessat, ut caelestis futura.

Epygramma³ in beatum Dionysium in hoc de ecclesiastica ierarchia.

Symbola divinorum mirabilium sacrorum uniformi ratione.

In singularitatem resolvisti unius luminis unam claritatem.

Dionysii⁴ Areopagitae episcopi Athenarum ad Tymotheum episcopum de ecclesiastica⁵ ierarchia secundus liber sic incipit⁶.

Ad beatum Tymotheum secundum scripsit librum magnus Areopagita Dionysius de ecclesiastica ierarchia, id est, de ecclesiastico sacro principatu, distincte per capitula, quae infra sequuntur, elegantissime mysticum sacramentum prius⁷ ponens, et sic singulas singulis capitulis mysticorum sacramentorum theorias subjungens. In quibus ostendit, cuncta, quae in ecclesiasticis sacramentis et sacratissimis mysteriorum consecrationibus fiunt⁸, angelico ministerio secundum convenientiam uniuscujusque ordinis una cum ministris altaris, et praecipue ierarcha⁹, id est sacerdote, qui unus de angelis¹⁰ secundum fas efficitur, coequis operari; maxime in¹¹ ministerio sancti sacrificii Dominicae passionis sanctissimi principatus militiae caelestis

A cum consortibus suis in proprio ordine et laudis officio semper assistunt, et in consecratione sacratissimi chris-matis, quae uniformis et uniorde¹² symbolis est sanctissimae eucharistiae. In qua videlicet chris-matis initiatione¹³ ordinem Seraphim beatignum Jesum, qui in omnibus sanctissimus¹⁴ sanctificat seipsum pro nobis, et omni sanctificatione nos¹⁵ replet in ipso perfectos, atque ex¹⁶ Deo natos, circumstare¹⁷, et multilauda illa ymnologia, quam propheta Seraphim se audisse clamare describit, eundem Dominum nostrum Jesum Christum intelligibiliter laudare, obsequentibus etiam ceteris angelorum choris, et sensualiter Alleluia concineatibus, liquido manifestat.

Haec insunt in hoc de ecclesiastica ierarchia totum B capitula VII.

I. *Quae sit ecclesiasticae ierarchiae traditio, et quae ejusdem speculatio.*

II. *De perficiendis in baptismate.*

III. *De perficiendis in synaxi.*

IV. *De perficiendis in miro et in ipso offerendis.*

V. *De sacerdotalibus confirmationibus.*

VI. *De perficiendorum ordinibus.*

VII. *De perficiendis in dormientibus¹⁸.*

Praecumbentium capitulorum doctrinam secundum duplicem perficit modum. Primum enim exponit hoc: quomodo perficitur mysterium¹⁹ capituli; ac deinde theoria quadam traditionem: utputa mysticarii illuminationis expositio primum, deinde secunda theoria ejus, iterum²⁰ mysterii synaxeos expositio, deinde theoria ejus, et eodem modo de ceteris.

Cetera desiderantur.

VARIAE LECTIONES.

¹ Sic C, A *veritate*. ² Sic C, A *praesens ut diximus ecclesiastica*. ³ Sic C, A *epigrammata*. ⁴ Hic incipit cod. Vat. ⁵ *ecclesiastica* om. A. ⁶ *secundus liber sic incipit* om. C. ⁷ A *sacramentum prius prius ponens*. ⁸ B *sacramentis consecrationibus misteriorum fuerit*. ⁹ B *ierarchia*. ¹⁰ Sic C, B *qui unus de angelis*, A *qui unus angelis*. ¹¹ in om. B. ¹² *uni ordo*. ¹³ B *unitione*. ¹⁴ A *sanctissimis*. ¹⁵ C *omni nos sanctificatione*. ¹⁶ Sic C., ex om. AB. ¹⁷ B *circumstare*. ¹⁸ Quae sub numeris I-VII hic habentur, in A supra post epigrammata extant. ¹⁹ A *ministerium*. ²⁰ A *item*.

JOANNIS SCOTI

EXPOSITIONES SEU GLOSSAE

IN MYSTICAM THEOLOGIAM SANCTI DIONYSII.

Ex cod. ms. hist. eccl. bibl. Caesar. Viadob. 156, membran., sec. XIV, pessime exarato.

INCIPIT PROLOGUS JOANNIS¹ SCOTI IN MYSTICAM THEOLOGIAM BEATI DIONYSII EPISCOPI.

PROLOGUS.

In prologo super librum de divinis nominibus di-

citur, arbitror, librum de simbolica theologia et alios S. Dionysii libros duabus ex causis rarius² inveniri. Una est, quod haeretici libros ipsos, sicut contra se manifeste agentes, pro viribus consumpserunt; alia, quod catholici obstestatione dicti Dionysii

VARIAE LECTIONES.

¹ Cod. *Johannis*. ² Corr., cod. *radiis*.

erant ¹ stricti, ne imperitae multitudinae, sed solis doctis et dignis sua scripta, quasi multorum capacitatem excellentia, revelarent; doctis deficientibus eorum culpa maxime, ut reor, qui praelationes ecclesiarum qualibuscunque conferunt, et literatorum respectum ², quibus committerent, non habuerunt. Forsitan Hieronymus ³ excellentissimus Areopagitam ⁴ inter ecclesiasticos scriptores non numeravit, quia libros ejus, sicut eminentes, ad communem notitiam reponendos non putavit. Nullam enim mentionem hujus doctoris et suorum librorum facit in libro de viris illustribus, cum aliorum ibidem a temporibus apostolorum usque ad sua, ubi etiam, quos libros scriperint, cum laude celebrat ⁵, memoratur.

INCIPIT LIBER S[UPER] ⁶ MYSTICA THEOLOGIA ⁷. TEXTUS CUM GLOSSIS.

Trinitas supersubstantialis etc. Titulus hujus libri est de mystica theologia, id est, clausa vel occulta; quia, quidquid ibi dicitur, quasi inexplicabile totam clausum et occultum relinquitur. Est autem materia ⁸ hujus libri ipse Deus, in se simpliciter considerata causa naturae ⁹, habito ¹⁰ respectu ad creaturas. Intentio ejus est, commendare veram sapientiam Christianorum, et sapientiam philosophorum reprobare. Utilitas ejus est, inducere apicem personis in viam ¹¹, id est uniri Deo per superintellectualem cognitionem et affectionem sui, ut uno vocabulo dicam ¹², utrumque per deificationem. Forma sive modus tractandi talis est. Primo Deum invocatur, ut per ipsum ad ipsum dirigatur. Secundo instruit Timotheum, quomodo vera sapientia inquiratur; ibi: *Tu autem, o amice Timothee.* Tertio prohibet, ne thesaurus ipsius sapientiae indignis ostendatur, innuens errorem, quo impediuntur, ne vera ab eis sapientia inveniatur; ibi: *Vide autem ne quis.* Quarto ostendit secundum diversas rationes et vias, quod omnis creatura sine aliqua contrarietate affirmatur et negatur; ibi: *Oportet in ipsa.* Quinto demiratur, quod sunt, quibus gratia perveniendi ad Deum per superintellectualem cognitionem datur; ibi: *Et non simpliciter.* Et haec omnia facit in primo capitulo.

CAPITULUM I.

§ 1. Quod divina lux per divinam noctem aspicitur, et ipsa nox per occasum luminum ¹³ invenitur. Ibi quod est clarum obscuratur, quod est magnum coartatur, quod est humanum deificatur, quod est ignotum, magis ignoratur. Divina lux est divinae cognitionis caritas; divina nox est ipsius cognitionis incomprehensibilitas; quae cum aspicitur, Deus cognoscitur. Invenitur autem ipsa incomprehensibilitas per occasum luminum, et per excessum omnium

A sensuum et virtum mentalium ¹⁴, quo obtento ipsa cognitio obscuratur, quia in excessum majoris cognitionis augmentatur, et latitudo verbi vocalis vel mentalis restringatur ¹⁵ in simplicitatem verbi aeternalis. Ibi fit etiam deificatio, id est de humanis in divina transmutatio, et illud, quod est ignotum per investigationem rationis et intellectualis operationis, fit ignotius per excessum unitonis, ita tamen, quod talis ignorantia summa est apud majorem scientiam.

TEXTUS.

Trinitas supersubstantialis, et superdea ¹⁶, et superbona, inspectrix divinae sapientiae Christianorum, dirige nos ad mysticorum eloquiorum superignotum et supersplendentem ¹⁷ summum verticem, ubi simplicia et absoluta et inconvertibilia theologiae mysteria cooperta sunt secundum supersplendentem occulte dicitur ¹⁸ silentii caliginem, in obscurissimo superclarissimum supersplendens ¹⁹ facientem, et in omnino impalpabili et invisibili superpulchris claritatibus superimplemtem non habentes oculos mentes. Igitur quidem mihi ista sunt ²⁰ oratione postulata.

GLOSSA.

O trina unitas, et una trinitas, divinarum videlicet personarum, superexcedens omne ens quoad personam Patris, et superexcedens omnem sapientiam et scientiam quoad personam Filii, et superexcedens omnem existentem bonitatem quoad personam Spiritus sancti: quae inspiciendo approbas et approbando inspicias sapientiam fidelium, qua Deus cognoscitur, qui [scilicet] ²¹ est optima positio Mariae. Directo radio a te ad nos, nos ad te elevando rege, ut perveniamus ad te per contemplationem, qui est summus vertex sanctarum Scripturarum, nos quidem superignotus, in te autem supersplendens, in quo, scilicet summo altissimo vertice, sententiae sacrae Scripturae profundissime sunt clausae et absconditae, et sicut in arce simplicissima coartatae, et a verborum velaminibus absolutae. Unde quomodo sunt simplices, sunt et inconvertibiles, et tantum uno modo intelligibiles. Sunt autem et in isto vertice coopertae istae sententiae secundum lucem, quae habet excessum luminis, et ideo sortitur nomen caliginis, cuius splendor occultus est verbum aeternum, quod Pater ab aeterno inaudibiliter loquitur. Quod quidem in illa summa invisibilitate Deum, qui est superclarissimus, facit desuper radiantem, et in ista statu verbi nec ratio investigando palpat, nec intelligentia ²² contemplando considerat, radiis aeternaliter simplicibus et effectualiter multiplicibus superfundit caelestes mentes, quae ²³ sibi totae sunt oculus, vel quae non utuntur materialibus sensibus; et ista

VARIAE LECTIONES.

¹ Corr., cod. errant. ² Conj., cod. et literatos respiciunt. ³ Cod. Jeronimus. ⁴ Cod. ariophagitam. ⁵ Conj., cod. celeb'. ⁶ Cod. s. ⁷ Cod. catalogia. ⁸ Conj., cod. in. ⁹ Conj., cod. consid'. atica. nat'. ¹⁰ Cod. habita. ¹¹ Corr., cod. in via. ¹² Conj., cor. dicant. ¹³ Conj., cod. luminare. ¹⁴ Cod. mtalium. ¹⁵ Sic cod. ¹⁶ Cod. super dea. ¹⁷ Cod. super ignotum et super splendentem. ¹⁸ Corr. cod. doca. ¹⁹ Cod. super clarissimum super splendens. ²⁰ Cor., cod. fuit. ²¹ Cod. s. ²² Conj., cod. intelligi. ²³ Corr., cod. qui.

scilicet] ¹ per modum creationis a Deo postulo, quoniam non aliter intelliguntur, nisi per creationem a Deo impetretur. Et nunc quare vertex divinatorum secretorum dicitur superignotus, supersplendens, et summus?

Superignotus dicitur, quia ad ipsum ratio deficit per investigationem; supersplendens dicitur, quia ad ipsum intellectus deficit per supereffluentem ² luminis effusionem; summus dicitur, quia ad ipsum intelligentia ³ deficit per excedentem affectionis unitiorem. Ibi sententiae sacrae Scripturae sunt simplices, quia, sicut videntur, intelliguntur; sunt absolutae, quia nullis eloquiorum velaminibus detinentur; et inconvertibiles, quia ad hunc vel illum intellectum non reducuntur; sunt coopertae, quia superlucenti lumine obteguntur. Quod lumen dicitur a beato Dionysio ⁴ supersplendens occulte dicti silentii caligo. Haec est incomprehensibilitas, quae dicitur caligo propter luminis excessionem; dicti et dicitur propter verbum aeternum, quod Pater ab aeterno loquitur; dicitur etiam occulte supersplendens, propter intimam, vel in intimo statum ⁵, luminis supereffusionem; dicitur silentii, propterea ⁶ quod generatio talis verbi ab intellectuali auditu non percipitur; unde quia auditui intellectuali ⁷ non est perceptibilis, ideo a verbo oris non est enarrabilis. Unde videlicet: « generationem ejus quis enarrabit? » Quasi diceret: Nullus. Et in illo statu obcurissimo per excessum luminis Deus, qui est clarissimus per naturam, sit menti supersplendens per radiorum abundantiam. Ibi ratio nihil palpat, quia nihil est ibi investigabile; ibi intellectus nihil videt, quia nihil est ibi contemplabile, et tamen pulchris ⁸ lucibus divinae refulgentiae superimplentur, per se ipsas et alia a se ipsis videntes humanae et angelicae deificatae intelligentiae.

TEXTUS.

Tu autem, o amice Timothee, circa mysticas visiones forti contentione et sensus derelinque, et intellectuales operationes ⁹, et omnia sensibilia et intelligibilia, et omnia existentia ¹⁰; et sicut est possibile, ignote consurge ¹¹ ad ejus unitiorem ¹², qui est super omnem substantiam et cognitionem. Etenim excessu tui ¹³ ipsius et omnium irretentibili et absoluto, munde ad supersubstantialem radium, cuncta auferens, et a cunctis absolutus, sursum ageris ¹⁴.

GLOSSA.

Talis est sensus. Tu, Timothee, qui per verum amorem alter ego mihi factus es, ut possis intelligere

secretas contemplationes, de quibus te cupio me instruere, sic cooperante divino radio, et ¹⁵ forti mentis conanime derelinquas usus sensuum corporali-um, cum sensibilibus exercitiis, et intellectuales operationes, et animas et angelicas substantias, et omnia, quae de verbo aeterno inesse prodiderint, et omnia, quae, s[ilicet] ¹⁶ in ipso verbo, sunt contemplabilia; et sunt omnia transeunda; et, sicut tua requirit possibilitas, scienter te scitur ¹⁷, quo non videt ¹⁸ oculus, consurge ¹⁹ per principalem affectionem ad Dei unitiorem, qui est super omnem substantiam ineffabiliter collocatus, et super omnem cognitionem tam humanam, quam angelicam incomprehensibiliter collocatus. Etenim cum te ipsum et omnia alia mundus excesseris ²⁰, ita quod illorum amore non valeas retineri, vel alias impediri, purgatus ab ultimis animae phantasiis ²¹ tam spirituales quam divinas operationes postponendo elevaberis ad superclarissimum lumen occultissimae Deitatis, quae videlicet dicitur tenebrae, quia supervidetur, quod non videtur, vel quod superintelligitur, quod a nobis non comprehenditur.

TEXTUS.

§ 2. Vide autem, ut nullus indoctorum ista audiat; istos ²² autem dico, qui in existentibus sunt formati, nihil super existentia supersubstantialiter esse opinantes, sed putantes scire ²³, quae secundum ipsos est cognitione eum, qui ponit tenebras ad latibulum suum. Si autem super istos sunt divinae doctrinae mysteriorum, quid dicat quidem aliquis de magis indoctis, quicunque omnibus superpositam causam et ex postremis in existentibus figurant, et nihil ipsam habere dicunt super compositas ab ipsis impias et multiformes formationes.

GLOSSA.

Talis sensus est. Cave, ne aliquis incredulorum vel inexperitorum ista secreta audiat; istos autem dico, qui naturalibus rationibus amore existentium innituntur ²⁴, firmiter existimantes, quod nihil sit super ens, quod dicitur substantivum metaphorice ²⁵, tam creata, quam increata continens, juxta suam opinionem. Et hoc habes ex illo verbo, quod dicitur in Exodo: « Ego sum qui sum ». Sed hoc dictum est, ut in primo intellectu se offert nobis, quasi quoddam ²⁶ memoriale, ut se computaret nobiscum habere, qui erat totaliter sum, esse. Et qui tales putant per investigationem creaturarum, quae in eis generalis ²⁷ est, pervenire ad ejus cognitionem vel divinam comprehensionem, quae super supplicationem suam omni cognitioni occultarum scien-

VARIAE LECTIONES.

¹ Cod. s. ² Conj., cod. deficit et super effluentem. ³ Conj., cod. intelligi. ⁴ Cod. dyosiisio. ⁵ Sic cod. ⁶ Conj., cod. propter. ⁷ Conj., cod. in'ta. ⁸ Cod. pulchribus. ⁹ Corr., cod. oppositiones (graece ἐνπυλίζ). ¹⁰ Sic cod., in textu graeco καὶ πάντα οὐκ ὄντα καὶ ὄντα, In versione et omne non ens et ens. ¹¹ Cod. consurg'e. ¹² Corr., cod. unitacionem. ¹³ Corr., cod. cur. ¹⁴ Corr., cod. absolutis sursum agens. ¹⁵ Cod. ut. ¹⁶ Cod. s. ¹⁷ Conj., cod. scienter uestir. ¹⁸ Conj., cor. uidit. ¹⁹ Cod. consurg'e. ²⁰ Corr., cod. mentis excessus. ²¹ Cod. fantasiis. ²² Cod. istis. ²³ Cod. scare. ²⁴ Cod. amori existentium et nituntur. ²⁵ Cod. metaforice. ²⁶ Conj., cod. q. quodam. ²⁷ Cod. generalis vel connaturalis.

tiarum tantorum philosophorum ¹ excedunt, quantum magis excedit imperitiam eorum, qui Deum, qui est superposita omnium causa, in ² extremis materiis existentium ³ figurant, quae inferiora sunt animatis, nec insuper putant, quod Deus in se aliquid habeat sublimius, quam figurae et fornicae multiplices, quae ab ipsis impie componuntur.

TEXTUS.

Oportet autem enim in ipsa et omnes existentium ponere et affirmare positiones, sicut omnium causa, et omnes magis ipsas proprie negare, sicut super omnia superexistente, et non negationes oppositas opinari esse affirmationibus, sed multo prius ipsam superprivationes et quae est super omnem ablationem et positionem.

§ 3. *Ita igitur divinus Bartholomaeus dicit, et multam theologiam [esse] ⁴ et minimam, et Evangelium latum, et magnum, et rursus concisum: ut mihi videtur, illud supernaturaliter intelligens ⁵, quia et multorum sermonum est bona omnium causa, et brevium dictionum similiter, et rationabilis, sicut neque rationem habens, neque intellectum, propter quod ipsa omnibus supersubstantialiter est superposita, et solum non velata ⁶ et vere apparet his, qui immunda et munda ⁷ transeunt, et omnem omnium sanctorum extremitatum ascensum superveniunt, et omnia ⁸ divina lumina et sonos et sermones caelestes derelinquunt, et ad caliginem introeunt, ubi vere est, sicut eloquia dicunt, qui est super omnia.*

GLOSSA ⁹.

Sensus est: Quamvis illi ista senserunt, tamen necesse est secundum rectam intelligentiam, omnem formam vel figuram vel substantiam, et omnem omnino creaturam non tanquam subjecto, sed sicut omnium causae, ipsi attribuere, et magis proprie et veraciter ab ea removere, sicut rei, cui nihil existentium inhaerere potest, secundum quod Deus. Et quamvis existentia Deo attribuantur, vel ab eo removeantur, non tamen credendum est, quod inter talem affirmationem vel negationem cadat aliqua ¹⁰ contrarietas: imo oportet sentire, ipsam causam omnium superiorem esse omni negatione ¹¹ et affirmatione ¹². Unde de ea non potest esse aliqua positio, vel ablatio, sive affirmatio vel negatio. Et juxta hanc considerationem Bartholomaeus Deo conformis scribit, theologiam ¹³ prolixam esse in verbis, et coartatam in sensibus, et Evangelium latum in parabolis, et magnum in historiis, et rursus artum et parvum in mysteriis. Per hoc autem dico, beatum Bartholomaeum divina sapientia plenum, supermundanum intellectum habuisse, videlicet quod ipse Deus, qui est bonorum omnium causa, multis ser-

A monibus designatur, et item paucissimis, ideo ¹⁴ quia nec ratione capitur, nec intellectu comprehenditur, et ideo verbo ¹⁵ non exprimitur, quia omnibus supersubstantialiter superponitur. Illis autem solis sine velamine apertus, scilicet per infusam dulcedinem et suavitatem impermixtam ¹⁶, qui omnia sensibilia et intelligibilia objectorum sive spectaculorum, in quibus scilicet intellectualis contemplationis exercitium consumatur ¹⁷, et omnino irradiationes ad intellectum pertinentes, et inspirationes ambiguas, et revelationes aeternas derelinquunt, et introeunt per unionem ad superintellectualem Dei incomprehensibilitatem, ubi in propria forma secundum Scripturae testimonium est Deus super unum et unitatem, et super ens et entitatem; dicitur enim in B Exodo, quod Moyses ascendit in caliginem, in quo erat Deus.

TEXTUS.

Etenim non simpliciter divinus Moyses mundari et ipse primus praecipitur, et rursus a ¹⁸ non talibus segregari, et post omnem mundationem audit multarum vocum buccinas, et videt lumina multa cum fulgure emittentia ¹⁹ mundos et multum effusos radios. Postea a multis segregatur et cum electis sacerdotibus summitatem divinarum ascensionum pertingit; quamvis per hoc quidem non sit cum Deo, sed contemplatur non ipsum, invisibilis est enim, sed locum ubi est.

GLOSSA.

Sensus talis est. Ita, quae supra diximus de trans- C censu divinarum luminum et sonorum et sermonum, et intuitu in caliginem, in ipso Moyse typice sunt ostensa, quod non solum in se ipso mundari jubetur, ut Deum prae ceteris altius contempletur, sed et ab immundis vel dissimilibus separari. Et post omnem purgationem sensuum a sensibilibus, et intellectus a phantasmatibus, audit sive mente percipit multarum intelligentiarum inspirationes, et contemplatur multa spectacula luculentissima, desuper abundanti plenitudine emanantia cum candore radios, in substantia simplices, et intelligentia multiplices. Tandem segregatus a multitudine populari, id est, multifaria opinione materiali ²⁰ cum principalibus affectionibus, ascendit ad Deum videndum. Ejus tamen substantiam non videt, cum sit invisibilis, sed locum, ubi D Deus est, sive ipse locus sit caelum serenum, sive apex lapidis sapphiri, sive ignis ardens, sive cacumina ²¹ montis.

TEXTUS.

Hoc autem puto significare divinissima visorum et intellectuum, esse subjectas quasdam rationes subjectorum omnia excedenti, per quae praesentia ejus, quae est super omnem cogitationem, manifestatur

VARIAE LECTIONES.

¹ Conj., cod. *phiorum*. ² Conj., pro *causa* in cod. *tam*. ³ Conj., cod. *tiicum*. ⁴ *esse* om. cod., add. ex vers. et text. gr. ⁵ Corr., cod. *intendens*. ⁶ Corr., cod. *non solum non velate*. ⁷ Corr., cod. *qui ir menda et menda*. ⁸ Cor. ad omnia. ⁹ Glossa om., add. ex conj. ¹⁰ Cod. *alig*. ¹¹ Corr., pro *omni negationi* cod. *cum negociacioni*. ¹² Cod. *affirmacioni*. ¹³ Cod. *catologiam*. ¹⁴ Pro *ideo* cod. *in eo*. ¹⁵ Cod. *et id verbum*. ¹⁶ Cod. *in per mixtam*. ¹⁷ Corr., cod. *intellectuales contemplationes exercitium consumatur*. ¹⁸ Corr., cod. *et*. ¹⁹ Corr., cod. *emittentis*. ²⁰ Corr., cod. *mtali*. ²¹ Corr., cod. *cacuminis*.

intelligibilibus summitatibus sanctissimorum locorum ejus superveniens; tunc et ab ipsis solvitur visis et videntibus, et ad caliginem ignorantiae intrat, quae caligo vere est mystica, in qua claudit omnes cognitiones¹, et in impalpabili omnino et invisibili fit, omnis existens ejus, qui est super omnia, et nullius, neque sui ipsius, neque alterius, omnino autem ignoto vacatione omnis cognitionis secundum² melius unitus, et eo, quod nihil cognoscit, super mentem cognoscens.

GLOSSA.

Talis est sensus. Dictum est, Deum non videri, sed locum, ubi est, id est in creaturis quibusdam, quae dicuntur et divinissima subjecta visorum et intellectorum, vel divinissima loca, quia nihil divinius mente intuemur. Quibus arbitror designari summas et aeternas architipias sive rationes, sive exemplaria omnium creaturarum Deo subjectarum, per quas Deus fit praesens, et cognitive nobis manifestat se ipsum, nobis de spiritu infundens et manifestans principales et superiores intelligentias eorundem rationum, quae utcumque³ nobis sunt intelligibiles per speculum⁴. Postea Moyses separatur ab his, qui secum locum Dei viderant, id est, ab omnibus intellectibilibus opinionibus, et subtrahitur ab omni intelligentia et visu mentali, et intrat ad caliginem ignorantiae, quia unitur incomprehensibilitati divinae, qui apex intelligentiae non penetratur, quae caligo vere est mystica, id est, clausa, quia vere est omnis cognitionis clausura, et in se claudit secretissima, celat omnes comprehensivas cognitiones, sicut in prima omnium causa, et per hanc caliginem omnis animus unitur Deo, id est, super omnia fit in statu excellentissimo, quem nec ratio palpat per investigationem, nec intellectus contemplatur per visionem, per quem et statum ab omnibus aliis, et a se ipso separatur, quantum ad intellectualem propriae cognitionis praesentiam, et per unionem dilectionis, quae est effectiva conversae cognitionis, unitur Deo intellectualiter, Deo ignoto⁵, cognitione, quae multo melior est, quam sit cognitio intellectualis, et in eo, quod intellectualem cognitionem derelinquit, sive intellectum, et mentem Domini cognoscit, id est, per sapientiam intellectualem, quae super omnium intellectus. Illa enim Deum agnoscit propter unionem, haec vero per rationes Verbi. *Explicit primum Capitulum.*

CAPITULUM II.

Quomodo oportet uniri et hymnos referre omnium causae et super omnia.

TEXTUS.

§ 1. In hac superlucenti caligine nos fieri precamur, et per non videre et ignorare videre et cogno-

scere eum, qui est super omnem visionem et cognitionem; in ipso non videre et non cognoscere est⁶ supersubstantialem supersubstantialiter laudare per omnium existentium ablationem, sicut ipsius naturae insigne facientes, auferentes prohibitiones officientes⁷ mundae occulti⁸ visioni, et ipsam in se ipsa ablatione sola occultam manifestantes pulchritudinem.

EXPOSITIO TITULI.

Quomodo oportet uniri. Status unionis non potest aliter obtineri, nisi per ferventissimum desiderium mentalis orationis, et per virtutem supermentalis affectionis, ad quam non attingit oculus intellectualis cognitionis; unde talis cognitio dicitur fieri per ignorantiam. Proprius autem hymnus sive modus Deum laudandi est per negationem, sive per remotionem, sicut est videre in figura linea, a qua tanto magis videtur pulchritudo figurae.

Modus⁹ vero hujus laudis et in opere¹⁰ ab inferioribus ad superiora ascendendo.

TEXTUS.

In hac superlucenti etc.

GLOSSA.

Sensus talis est. Toto mentis affectu optamus nos fieri in caligine superlucenti, id est, in statu [super] intellectuali¹¹, quia lucidior est¹², quam intellectualis, ut per mentis excessum, [quod]¹³ intellectus non videt, nec aliquo modo cognoscit, possumus¹⁴ Deum cognoscere et videre superintellectualiter, per remotionem videlicet intellectualis cognitionis, cum ipse Deus visu intellectuali nullatenus attingatur. Etiam precamur¹⁵, nos laudare posse supersubstantialem supersubstantialiter, id est, Deum, qui excedit omnem substantiam et omne ens, per ablationem omnium existentium, sicut est videre in artificibus, qui aliquam fabricant similitudinem de aliqua inanimata materia, qui sculpendo et incidendo remouent exteriores partes materiae grossiores, qui occultant et cooperiunt, ne videri possit illa pura imago, quae naturaliter et potentialiter¹⁶ est interiorius, et per solam talium offendiculorum remotionem sine alio additamento manifestatur in propria specie ipsius imaginis pulchritudo, quae prius latebat in occulto.

TEXTUS.

Oportet autem, sicut arbitror, ablationes laudari contrario, quam positiones. Etenim illas a primis incipientes, per media ad ultima [descendentes, hic autem ab ultimis]¹⁷ ad principiora ascensum facientes per media rursus ad extrema omnia auferimus, ut reuelate cognoscamus illam ignorantiam ab omnibus noscibilibus in omnibus existentium circumvelatam, et supersubstantialem illam videamus caliginem ab omni lumine in existentibus¹⁸ occultam.

VARIAE LECTIONES.

¹ Conj., vox in cod. tam corrupta, ut legi nequeat. ² Pro secundum cod. sed. ³ Cod. ut^mq. ⁴ Cod. specturum. Locus in cod. corruptissimus est. ⁵ Conj., cod. ignota. ⁶ Corr., cod. et. ⁷ Conj., cod. afficientes. ⁸ Corr., cod. occulte. ⁹ Cod. modica. ¹⁰ Sic cod., fort. leg. et in hoc opere. ¹¹ Conj., cod. intellectuali; super add. ex conj. ¹² Corr., cod. et. ¹³ quod om. cod., add. ex conj. ¹⁴ Corr., cod. possumus. ¹⁵ Conj., cod. priuamur. ¹⁶ Carr., cod. potentialiter. ¹⁷ descendentes — ultimi om. cod., add. ex conj. ¹⁸ Conj., pro in existentibus cod. excuntibus.

GLOSSA.

In praemissis libris Deum laudare per affirmationem, in isto autem oportet laudare per negationes et omnium ablationes, quod ¹ contrario illis ². Ibi enim inchoantes ab affirmatione vel positione principaliorum per media ad ultima descensum faciebamus. Hic autem ab ultimorum ablatione incipientes, usque ad ablationem principaliorum gradatim per media ascendimus, et iterum ad extrema reflexim omnia ab eo pariter auferimus, quod jam facimus, ut sine velo mysticae significationis cognoscamus divinam incomprehensibilitatem, quae excedit omne ens, quae vere occulta est ab omni scientia in omnibus creaturis.

CAPITULUM III. ³

Quae sunt cataphaticae, id est, affirmativae theologiae; et quae sunt apophaticae ⁴, id est, negativae.

TEXTUS. ⁵

In ⁶ theologicis quidem ypotifosisibus ⁷ maxime propria ⁸ affirmativae theologiae laudavimus ⁹, quomodo divina et bona natura singularis dicitur, quomodo trina, quae secundum ipsam dicta paternitas et filiatio, quid vult monstrare Spiritus theologia, quomodo ex immateriali et simplici bono in corde manentia bonitatis pulchritudinem lumina, et quomodo mansione ¹⁰ in ipso et in se ipsis et in se invicem coaeterna pullulationi permanserunt inaccessibilia, quomodo supersubstantialis Jesus, humanae naturae virtutibus substantia factus, et quaecumque alia ab eloquiis expressa in theologicis ypotifosisibus laudantur ¹¹. In libro autem de divinis nominibus, quomodo bonus nominatur, quomodo existens, quomodo vita ¹², et quomodo sapientia, et virtus, et quaecumque alia intelligibilia sunt Deinominatio ¹³. In symbolica autem theologia, quae sunt a sensibus ad divina transnominatio ¹⁴, quae sunt divinae formae, et partes, instrumentaque, divina loca, et qui ornatus, et qui furores, et quae tristitia, et quae insanitiae ¹⁵, et quae ebrietates, et crapulae, et quae juramenta, et maledictiones, qui sompni, et quae vigilationes, et quaecumque aliae sunt sanctae compositae formationes symbolicae Dei formationis ¹⁶.

TITULUS HUIUS CAPITULI.

Sensus talis est. Quae sunt cataphaticae ¹⁷. In tribus voluminibus egit beatus Dionysius de cataphatica, id est, affirmativa theologia: in libro de ypotifosisibus, in quo egit de distinctionibus personarum; in secundo de divinis nominibus; in tertio de vocabulorum insuppositionibus ¹⁸ ad divina designanda; in quarto, id est, mystica theologia specialiter agit de apophatica, id est negativa, quae scilicet omnia a Deo removet, tam inferiora, quam media, quam superiora, ut videlicet per remotio-

VARIAE LECTIONES.

¹ Cod. q. ² Conj., pro illis cod. m'. ³ Capitulum III om. cod. ⁴ Cod. cataphaticae, apofaticae, sic semper. ⁵ Cod. Textus p'. ⁶ Cod. Ig. (igitur?). ⁷ Cod. pro ὑποτίθεσθαι. ⁸ Corr., cod. proprie. ⁹ Cod. laudamus. ¹⁰ Cod. mansiones. ¹¹ Corr., cod. laudant. ¹² Corr., cod. lata. ¹³ Sic cod. ¹⁴ Conj., cod. ad divina Dei nominatio. ¹⁵ Conj., cod. infamido; text. graec. μανία, vers. maniae. ¹⁶ Corr., cod. formationis. ¹⁷ Cod. cathesaticae. ¹⁸ Cod. insupcoibz. ¹⁹ Sic cod. ²⁰ Corr., cod. tota. ²¹ Corr., cod. orta. ²² Cod. n. dei manentem anagogice. ²³ Corr., cod. ne. ²⁴ Pro esse cod. et. ²⁵ Cod. tm s'm, hoc est, tamen secundum.

A nem naturalem a Deo ipsum Deum tandem inveniat singularem.

TEXTUS.

Igitur in theologicis etc., ut supra.

GLOSSA

Talis est sensus: In tractatu de divinis characteribus, id est personalibus distinctionibus, maxime affirmationibus usi sumus, sive positionibus in divinis laudibus, ubi ostendimus, quod divina natura singularis est in essentia, et trina in personis, et qualiter intelligenda est paternitas et filiatio, et [quid] significet proprietates, quam sacra Scriptura attribuit Spiritui sancto, id est processio juxta illud: « Spiritum veritatis, qui a Patre procedit ». Item quomodo plenitudo invisibilium, quae infixe ¹⁷ manent in corde Patris, pullulat ex immateriali et simplici bono, id est persona Patris; a qua procedit persona Filii per generationem, et persona Spiritus sancti per processionem, quorum uterque a Patre accepit eandem plenitudinem, et per hoc Filii et Spiritus sancti & manent in Patre, et in se ipsis, et omnes tres in se invicem, et ipsa luminum plenitudo in Filio et Spiritu sancto permanet coaeterno Patri, a quo uterque eorum originem habet, qui tamen nihilominus totus ¹⁸ manet in Patre. In eodem etiam libro tractavimus, quomodo Jesus, qui est supersubstantialis secundum deitatem, factus est homo secundum veram humanitatem, et alia multa tractavimus juxta expressa Scripturae testimonia. In libro autem de divinis nominibus tractavimus, quomodo Deus dicitur bonus, quomodo existens, quomodo vita ¹⁹ et sapientia, et de aliis intelligibilibus Dei nominationibus. In symbolica autem theologia tractavimus transpositiones vocabulorum sensibilibus ad designanda anagogice ²⁰ invisibilia divina, monstrando scilicet, quomodo accipiendum sit, quod Deo attribuuntur formae, ut illud « qui cum in forma Dei esset », figurae, ut illud Osee: « Quasi leaena », aut partes, ut illud Ezechiel: « Benedicta gloria Domini de loco sancto suo »; aut ornatus, ut illud: « Vestitus pondere », aut furores, ut illud: « Domine, ne in furore », aut insanitiae, ut id Osee: « Scito te Israel stultum, prophatum, insanum ». Nec ²¹ solum de istis tractavimus, sed et de aliis compositis formationibus, Deo attributis, in libro de symbolica theologia.

TEXTUS.

Et te arbitror conspexisse, quomodo plurium sermonum sunt ultima, quam prima. Etenim oportebat theologos ypotifosos, et divinatorum nominum reservationem paucorum sermonum esse ²², quam symboliceam theologiam, quoniam, quantum ad superius respicimus, tantum ²³ sermones conspectibus intelligibilibus con-

turbantur, quemadmodum et nunc ad caliginem, quae A
est super mentem ¹, introeuntes, non sermonum brevitate, sed irrationabilitatem perfectam et imprudentiam ² inveniemus ³. Et ibi quidem a superiori ad extrema descendens sermo secundum quantitatem descendens ad portionale dilatatur multitudinem; nunc autem ab inferioribus ad supremum ascendens secundum mensuram ascensionis contrahitur, et post omnem ascensionem totus sine voce erit, et totus unietur ⁴ ineffabili. Dicis autem, quare totaliter primo ponentes ⁵ divinas positiones, ab ultimis inchoamus divinam ablationem? Quoniam quod est super omnem positionem ponentes, a magis ipsi cognato suppositivam affirmationem oportebat ponere; illud autem, quod est super omnem ablationem ⁶, auferentes a magis distantibus ab ipso auferre. Aut non magis vita et bonitas, quam aer vel lapis, non est crapula et non est insania, quam non dicitur et non intelligitur?

GLOSSA.

Sensus talis est: Ego puto, quod tu, Timothee, oculis mentis perspexeris, quod tractatus nostri ultimi plus abundant in verbis, quam primi. Erat enim necesse, quod liber de divinis characteribus, vel personalibus distinctionibus, [et] ⁷ de divinis nominibus minus sunt ⁸ in verbis prolixiores, quam fuerint symbolicae theologiae tractatus. Et ratio ista est, quoniam, quanto materia, de qua agitur, est altior et a sensu remotior, aut ab imaginatione longinquior, tanto minus est utendum verbis sensibilibus, et magis exercendus est oculus intellectualis, propter quod in praesenti libro, ubi fit mentio de divina caligine, id est de incomprehensibilitate, quae excedit omnem mentem tam angelicam, quam humanam, vel quae est super verbi intellectum vocalem ⁹, non solum invenimus verborum brevitatem, sed perfectum incomparabilem excessum rationis ad investigandum, et prudentiae ad digne loquendum. In praedictis etiam libris tractatus a superioribus ad inferiores descendens, secundum majorem vel minorem prolixitatem ej, quanto tractabamus inferiora, et sensibus propinquiora, tanto magis abundat verborum copia proportionali; eodem sensu:.... ¹⁰ autem tractatus ab inferioribus ad superiora conscendens secundum mensuram ascensionis contrahitur, id est coartatur. Cum autem ad D
mentis excessum perventum fuit, tunc deficit omnis sermo tam oris quam mentis, quia verus sermo mentis ineffabilem Deum non loquitur, nec restat menti, nisi ut tota et totaliter ¹¹ ineffabili cunctatur. Cum enim inter Deum et mentem nihil sit medium, postquam facta est a Deo omnium remotio, non restat nisi ad ipsum supermentalis unitio.

Quaeris ¹² autem fortassis, quae sit ratio, quare positiones incipimus a dignioribus, et ablationes ab inferioribus. Cujus rei ratio talis est: quia, quando volumus per positionem Deum, qui est super omnem positionem, designare, convenit, ut ipsa digniora et magis ei propinqua principaliter attribuamus eidem; quando vero volumus ipsum designare per ablationem, pariter ¹³ convenit, illud ab eo auferre, quod magis ab ipso distare videtur. Verbi gratia, congruentius et propinquius attribuitur ei vita et bonitas, quam aer vel lapis. Similiter ab eo evidentius removetur crapula vel insania, quam dicitur vel intelligitur.

CAPITULUM IV.

Quod nihil est sensibilibus omnis sensibilibus per excellentiam causalis.

EXPOSITIO TITULI.

Deus, qui est causa causalissima omnium, merito dicitur nihil esse sensibilem, sive activum sit, sive passivum. Et ideo beatus Dionysius, ostendere volens excellentiam hujus causae, quaevis ab eo removel remotiora, ut est non substantia, tum ut non ens, non vivens, ut lapis, non rationale, ut pecus. Et nominantur hic tres gradus inferiores creaturae, quos removel, videlicet eorum quae sunt, et vivunt, et non sentiunt; item eorum ¹⁴, quae vivunt, sed non rationantur, nec intelligunt; postremo removel omnia, quae possunt corpori vel sensibus subjacere.

TEXTUS.

Dicimus ergo, quod omnium causa, et super ¹⁵ omnia existens, nec sine substantia est, nec sine vita, nec sine ratione, nec sine mente, nec corpus est, nec figura, nec formam, nec qualitatem, nec quantitatem, aut pondus habet, neque in loco est, nec videtur, nec tactum sensibilem habet, nec sentitur, nec sensibile est, nec inordinationem habet, nequeurbationibus a passionibus materialibus perturbata, neque impotens est, sensibilibus subjecta casibus, nec indiga ¹⁶ est luminis, nec variationem, nec corruptionem, aut divisionem, aut privationem, aut passionem, aut fluxum, aut aliquid aliud sensibilem nec habet nec est.

GLOSSA.

Sensus talis est. Asserimus quod Deus, qui creavit omnia, est aliquid materialiter substantiatum, sive nec vivens, nec ratione utens, nec mente emittens ¹⁷. Ait autem, omnia ¹⁸ a se invicem ¹⁹ sunt remota et a Deo, quia non ens remotius est a Deo, quam ea, quae sunt et vivunt, nec rationantur, intel-

VARIAE LECTIONES.

¹ Corr., cod. montem. ² Corr., cod. prudentiam. ³ Corr., cod. veniemus. ⁴ Corr., cod. unietur. ⁵ Corr., cod. potentes. ⁶ Corr., cod. oblacionem. ⁷ et omi. cod. ⁸ Pro sunt cod. et ut. ⁹ Conj., cod. super verbi intellectualem. Mavis forte simpliciter intellectum. ¹⁰ Una vox deest. ¹¹ Corr., cod. totali. ¹² Corr. qrit. ¹³ Conj., cod. p. forte pro p. ¹⁴ Cod. item verborum. ¹⁵ super om. cod., add. ex conj. ¹⁶ Corr., cod. indigna. ¹⁷ Locus corruptus esse videtur. ¹⁸ Cod. omnia. ¹⁹ Pro invicem cod. etiam vicem.

ligunt. Dein removemus ab eo omne corporeum, et omnia corpori vel rei corporeae accidentia, ut est figura, forma, qualitas, quantitas, pondus, localitas, sensuum proprietas tam activa quam passiva. Similiter ab eo removemus inordinationem a carnalibus concupiscentiis provenientes, et completionem carnalis desiderii¹ a materialibus passionibus perturbatam vel turbidam factam. Item removemus ab eo impotentiam vel invaletudinem subjectam casibus sensibilibus. Item removemus ab eo luminis indigentiam, et variationem, vel generationem, vel corruptionem, et divisionem, cum non sit ex diversis compositum. Similiter passibilitatem materialem ab eo auferimus, et fluxum temporalem, cum non sit aliquid eorum, aut in se habeat, nec sit aliquid sensibilem.

CAPITULUM V. a.

Quod nihil est intelligibilem omnis intelligibilis per excellentiam causalis².

EXPOSITIO TITULI.

Sicut enim a causa causabilissima removentur sensibilia, cum ipsa non sit sensibilis, nec intelligibilis, ejusque dignitatis sit illud sensibile vel intelligibile, quod illi causae sit attribubile, hanc inter creaturam et Creatorem distantiam non est dubium operari sine medio causae excellentiam: quae sicut in se est ineffabilis, ita nulli a se causato est comparabilis. Unde quando nulla ei potest esse³ comparatio congrua, ibi cadit causa in sensibus remotioem.⁴

TEXTUS.

Rursus autem ascendentes dicimus, quod neque anima est, nec mens, nec phantasiam, nec opinionem, aut rationem, aut intellectum habet, nec ratio est, nec intellectus, nec dicitur, nec intelligitur, nec numerus est, nec ordo, nec magnitudo, nec parvitas, nec aequalitas, nec similitudo, nec dissimilitudo, nec stat, nec movetur, neque silentium agit, nec virtutem habet, nec virtus est, nec lumen, nec vivit, neque vita est, nec substantia est, nec aevum, neque tempus, nec tactus ejus intelligibilis, nec scientia, nec veritas, nec regnum, neque sapientia, nec unum, nec unitas, nec deitas, aut bonitas, nec spiritus est, sicut nos videmus, nec filiatio, nec paternitas, nec aliud aliquid cognitum a nobis, aut ab alio quodam existentium, nec aliquid est existentium, neque aliquid est essentium, nec existentia ipsam cognoscunt esse secundum quod ipsa est, nec cognoscit ea, quae sunt existentia, secundum quod existentia sunt, nec ratio ipsius est, nec nomen, nec cognitio, nec tenebrae, nec lumen, nec error, nec veritas, nec universalis ipsius⁵ positio, nec ablatio, sed eorum, quae sunt praeter ipsam, positiones et ablationes facientes ipsam, nec ponimus, nec auferimus, quo-

niam et super omnem ablationem est perfecta et unita et unitiva omnium causa, et super omnem ablationem est excessus ab omnibus simpliciter abso-ult et supra totum.

GLOSSA.

Sensus talis est: Inchoantes denuo negationes ab altioribus divinis, dicimus, quod Deus, qui est causa omnium, nec anima est, quia corpus non vivificat, nec mens, quia non supereminet animae, ut superior pars animae, nec phantasiam habet, divina vel spiritualia imaginando, nec opiniones in diversis sententias diversimode declinando, nec rationem inter dubia discernendo, nec intellectum habet citra⁶ solum causam tanta visibilia insistendo, nec est ratio inter bonum et malum discernens, nec intellectus circa visibilia creata insistens, nec dicitur, quia non est effabilis, nec intelligitur, quia a nullo est comprehensibilis. Ut autem decurramus per media ad extrema, rursus dicimus, quod neque numerus est, quia non est ad paria vel in paria proportionabilis, nec magnitudo, quia non est augmentabilis, nec parvitas, quia non est minorabilis, nec aequalitas, quia non est comportionabilis, nec similitudo, quia nulli rei comparabilis, nec dissimilitudo, quia a nullo est discrepabilis, nec stat, quia non est res immobilis, nec movetur, quia non est volubilis, nec silentium agit, quia non est verbo mentali vel vocali reprehensibilis. Ut autem ad summa per quaedam media revertamur, et in summis creaturis negationes terminemus, dicimus, quod nec veritatem habet, quasi ab alio solidetur⁷, nec vera est, quasi ab alio mutetur, nec vivit, ut ab alio sensiflucetur, nec vita est ad regendum adque corpus accomodatam, nec substantia est materialiter substantiatus, nec aevum, quia non est spatium modo variabile, nec tempus, quia non est spatium variabile, mutabile. Nec est tactus, quia secundum essentiam non est aliquid tangibile, nec est scientia, quia non est cognoscibilis, nec veritas, quia non est intellectum aequalis⁸, nec regnum, quia non est dominabilis, nec sapientia, quia non est sustentabilis, nec unum, quia non est in plura augmentabilis, nec unitas, quia non est materialiter indivisibilis, nec est deitas a nobis intelligibilis, neque bonitas, quia non est qualitas infusibilis, nec spiritus a nobis intelligibilis, nec filiatio ab alio⁹ subsistentia⁹ materialiter producibilis, nec es aliquid cognitum a nobis plene, vel ab aliquo existente, seu homine, vel angelo, nec est aliquid non existentium intellectualiter, vel aliquid existentium materialiter, nec existentia ipsum cognoscunt secundum quod ipse est, nec ipse cognoscit ea secundum quod ipsa existunt in se ipsis, sed secundum quod sunt in verbo. Item nec est ipsius rationalis investigatio, neque nominis impositio, nec cognitionis reprehensibilis.

VARIAE LECTIONES.

¹ Cod. desiderii. ² Cod. causalis. ³ Cod. et. ⁴ Cod. remoco (sic!) ⁵ Corr., cod. ipsi. ⁶ Cod. et solum. ⁷ Conj., cod. solidet. ⁸ Sic legendum esse videtur; cod. egl. ⁹ Cod. subsistentis.

NOTAE.

- Capitulum V om. cod.

no, nec est tenebrae a lumine deficientes, nec est A lumen intelligibile, nec est error, quo animus decipitur nec veritas, qua¹ sua industria animus illuminatur², et omnino nulla est ejus positio vel ablatio. Sed tamen quaecunque alia de ipso ponimus, vel ab

ipso auferimus, ipsum tamen nunquam ponimus vel auferimus, quoniam super positionem est perfecta omnium causa, et super ablationem est excessus ejus ab omnibus et super omnia absolutus. *Explicis opus multum utile, et obscurum valde.*

VARIAE LECTIONES

¹ Sic cod. ² Conj., cod. *insb'atur.*

JOANNIS SCOTI

HOMILIA

IN PROLOGUM S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM.

(CAP. I, 1—14.)

Ex cod. ms. bibliothecae Alenconiensis primus edidit M. Felix Ravaisson, *Rapports sur les bibliothèques des départements de l'Ouest. Paris, 1811, pag. 351 sq.*; deinde excudit M. Saint-René Taillandier, *Scot Erigène et la philosophie scolastique, Strassb., 1813, pag. 299 sqq.*

Omelia Joannis Scoti translatoris Ierarchiae Dionysii¹.

Vox spiritualis aquilae auditum pulsat Ecclesiae. Exterior sensus transeuntem accipiat sonitum; interior animus manentem penetret intellectum. Vox altividi volatilis, non aera corporeum vel aethera vel totius sensibilis mundi ambitum supervolitantis, sed omnem theoriam, ultra omnia, quae sunt, et quae non sunt, citivolis intimae theologiae pennis clarissimae superaeque contemplationis obtutibus transcendentis. Dico autem quae sunt, quae sive humanum sive angelicum non omnino fugiunt sensum, cum post Deum sint, et eorum numerum, quae ab una omnium causa condita sunt, non excedant; quae vero non sunt, quae profecto omnes intelligentiae vires relinquunt. Supervolat itaque beatus theologus Joannes non solum quae intelligi ac dici possunt, verum etiam in ea, quae superant omnem intellectum et significationem, supervehitur, extraque omnia ineffabili mentis volatu in arcana unius omnium principii exaltatur, incomprehensibilemque ipsius principii et verbi, hoc est Patris et Filii, unitam superessentialitatem, nec non et distinctam supersubstantialitatem pure dinoscens, Evangelium suum inchoat, dicens: *In principio erat Verbum.*

O beate Joannes, non immerito vocitaris Joannes. Ebreum nomen est Joannes, cujus interpretatio graece δ *ε* *χ* *α* *ρ* *ι* *σ* *α* *τ* *ο*, latine vero *cui donatum est*. Cui enim theologorum donatum est, quod tibi est donatum, abdita videlicet summi boni penetrare mysteria, et ea, quae tibi revelata et declarata sunt,

B humanis mentibus ac sensibus intimare? Dic, quaeso, cui tanta ac talis est donata gratia? Fortassis quis dicet: summo vertici apostolorum, Petro dico, qui Domino interroganti, quem se esse existimaret, respondit: « Tu es Christus Filius Dei vivi ». Sed non temere, ut opinor, quis dixerit, plus in typo fidei et actionis, quam scientiae et contemplationis Petrum talia dixisse, ea scilicet ratione, qua Petrus in forma actionis ac fidei ponitur, Joannes autem contemplationis atque scientiae typum imitatur. Unus siquidem decumbebat super pectus Dominicum, quod est contemplationis sacramentum, alter saepe titubabat, quasi trepidae actionis symbolum. Actio namque mandatorum divinatorum, priusquam perveniat in habitum, puras aliquando discernit species virtutum, aliquando fallitur ejus judicium, carnalium cogitationum nebulis obumbratum. Intimae vero theoriae acies, postquam semel veritatis perspexerit vul- tum, nequaquam repercutitur, nunquam fallitur, nulla caligine occultatur in perpetuum.

Ambo tamen currunt ad monumentum. Monumentum Christi est divina Scriptura, in qua divinitatis et humanitatis ejus mysteria densissima veluti quadam muniuntur petra. Sed Joannes praecurrit e- tiam Petro. Acutius namque atque velocius intima divinatorum operum penetrat secreta virtus contemplationis penitus purificatae, quam actionis adhuc purificandae. Verumtamen primo intrat Petrus in monumentum, deinde Joannes, ac sicut ambo currunt, ambo intrant. Petrus siquidem fidei symbolum, Joannes significat intellectum. Ac per hoc, quoniam scriptum est: « Nisi credideritis, non intelligetis », ne-

VARIAE LECTIONES.

¹ Cod. *Gerarchie Dionysii.*

NOTAE.

¹ Sic locus reparari debet. In codice legitur *οιε* *ε* *χ* *α* *ρ* *ι* *σ* *α* *τ* *ο*, quod est δ *ε* *χ* *α* *ρ* *ι* *σ* *α* *τ* *ο*, id quod editores cl. omnino fugisse videtur. S. Hieronymus quoque

interpretatur: Joannes, in quo est gratia, vel *Domini gratia*. Derivatur enim δ *ε* *χ* *α* *ρ* *ι* *σ* *α* *τ* *ο* a δ *ε* *χ* *α* *ρ* *ι* *σ* *α* *τ* *ο* et δ *ε* *χ* *α* *ρ* *ι* *σ* *α* *τ* *ο*, ita ut proprie significet *cui Jekora propitius*.